

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд на тема „ПРЕДУЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ – РЕТРОСПЕКЦИЯ, СЪСТОЯНИЕ, ТЕНДЕНЦИИ, ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ПРОМЕНИ“

за придобиване на образователната и научна степен „Доктор на науките“

област на висше образование 1. Педагогически науки

професионално направление 1.2 Педагогика

Автор: проф. д-р Божидар Михайлов Ангелов

Факултет по науки за образованието и изкуствата

СУ „Св. Климент Охридски“

Катедра „Предучилищна и медийна педагогика“

1. Структурни параметри на дисертационния труд

Дисертационният труд е в обем от 218 страници и се състои от увод, три глави, заключение, основна литература и литература. Библиографията включва 131 заглавия, от които 120 на кирилица и 11 на латиница. Тя е в актуален качествен обем, защото представя в определящата си част монографии.

В структурен план, дисертацията съдържа всички необходими компоненти за оценката ѝ: програмна ориентация, представена в увода и съдържаща цели и основни задачи; аналитична интерпретация на проблемната област от гледна точка на историческите и съвременните тенденции в състоянието и развитието на предучилищната педагогика.

2. Съдържателни параметри на дисертационния труд

В увода авторът представя актуалността на проблема, а именно, необходимостта от аналитичен историко-ретроспективен подход към образователната система в България чрез преосмисляне и актуализация на релацията „обществени промени – образователни реформи - висше образование – предучилищно образование – предучилищна педагогика“. В този план, за професор Ангелов, реформата в образователната система означава не „спуснати отгоре решения“, а ефективно ежедневно сътрудничество между научни работници, педагогически специалисти и бъдещи учители. Ето защо, той с основание смята, че то е налице именно в сферата на предучилищното образование и обучението в педагогическите специалности на Факултет по науки за образованието и изкуствата.

В края на увода е представена целта на дисертацията, свързана с анализ на теоретико-приложните педагогически аспекти в трудовете и възгледите на двама известни учени в областта на предучилищната педагогика – професор Елка Петрова и доцент Димитър Димитров. Представени са и задачите, прецизиращи целта като: исторически аспекти в развитието на предучилищната педагогика; теоретични проблеми на парадигмите в предучилищното образование; взаимовръзки между играта, културата, социалната динамика и социалната информация; социален контекст на педагогическото взаимодействие в план на реч, информация и комуникативна компетентност.

ГЛАВА ПЪРВА, „Предучилищното образование – състояние, тенденции, предизвикателства и промени“ съдържа два параграфа:

- *Исторически аспекти в развитието на предучилищното възпитание.*

Върху основата на ретроспективен преглед в развитието на предучилищното възпитание и предучилищната педагогика, професор

Ангелов поставя акцента върху методологията във възприемането на предучилищното детство и ролята на играта и посочва базисни теории за техния анализ, представящи когнитивното и социално-емоционалното развитие на детето, както и проекцията им в образователния процес. Представени са и разработки на български учени по посока на личностното, социалното, емоционално-волевото, естетико-художественото и двигателното развитие, подготовката и готовността за училище. От гледна точка на целта на дисертацията тази проблематика се дискутира от автора чрез позициите на посочените двама български учени и западни системи на предучилищно образование;

- *Теоретични аспекти и проблеми на предучилищната педагогика.*

В този параграф проф. Ангелов анализира проблематиката на предучилищната педагогика от гледна точка на основната характеристика на образователния процес в детската градина/въздействие или взаимодействие/ като отношение между педагозите и децата, както и в контекста на процесите на развитие и саморазвитие. Поставя се и въпросът за „единната социално-педагогическа система „детска градина – начално училище“ и произтичащата от това субординация в прав и обратен ред на цели, очаквани резултати и образователно съдържание. В още по глобален план се дискутира проблема за принадлежността на предучилищното възпитание към образователната система, защото тази принадлежност, за съжаление, се разбира само като подготовка за следващата образователна степен, отрича се спецификата на обучението в детската градина и съответно, самоценността на предучилищното детство. Мнението на автора е, че значително по-важен е процесът на социализация, свързан с овладяване на културата, играта и езика, включително общуването с медиите и изкуството за социално научаване, и изграждане на предпоставки за медийна грамотност и комуникативна компетентност.

В тази връзка, в ГЛАВА ПЪРВА са налице следните позитивни акценти:

- Наличие на детайлен ретроспективен аналитичен подход към изследваните феномени;

- Задълбочено познаване и интерпретация на теорията на предучилищната педагогика и практиката на предучилищното образование.

ГЛАВА ВТОРА, “Една ретроспекция или още веднъж за играта“ съдържа три параграфа:

- В първия, *„Игра и култура“* е извършен социално-психологически анализ на посочената релация, който не е самоцелен, а е подчинен на идеята за ролята на играта в предучилищна възраст като вид дейност/основна, водеща/ и взаимовръзката и с другите дейности. Представяйки концепциите на редица автори и позовавайки се на посочените двама български учени, професор Ангелов търси отговор на въпроси, свързани с варианти на обучение в детската градина: като специално организирани занятия/ситуации/ с дидактична окраска; като ситуации чрез игрови подход; като *„чиста игра“*, даваща възможност за усвояване от децата на посочените по-горе акценти на развитието в предучилищна възраст. В този план, за автора няма съмнение, че разбирането на детската игра е свързано със социално-психологическия подход, т.е. тя е дейността, формата и средството за перцепция, комуникация и интеракция в междуличностните отношения, за групова сплотеност и усвояване на социални умения, за *„обучение на детето на какви социални игри и как да играе“*/Ерик Бърн/, а не е дидактичната дейност, свързана само с усвояване на определено образователно съдържание.

- *Във втория параграф, „Социална информация и липсващо звено“*, авторът акцентира върху значението на социалната информираност на

децата като условие за творческо присъствие и пресъздаване на съдържанието на играта чрез ролята, и възможностите за педагогическо взаимодействие за мотивиране на децата към игра. Ето защо, разсъжденията са свързани с това, доколко степента на социална информация и наличен опит на детето дава възможност за творчески игри, т.е. как „по-лесно“ възникват и се развиват такива игри – при слаба информираност или обратно и как това се отразява на игровите и реални взаимоотношения между децата в план на тяхната игрова култура.

- В параграфа *„Игра и социална динамика“*, върху основата на теории, свързани със социалното научаване и екологичните системи, професор Ангелов разглежда динамиката на „Аз-концепцията“ като степен на идентификация и рефлексивност. В този план, разсъжденията са свързани с ролята на играта за усвояване на социално /не/приемливи механизми в общуването с другите върху основата на социоматрици за симпатии и антипатии между децата в предучилищна възраст и съответно, позиционирането им като лидери и аутсайдери. Потърсени са взаимовръзки между възгледи в различни психологически теории от гледна точка на превръщане на социалното в индивидуално, като възможности за усвояване на просоциално или конфликтно поведение. Авторът посочва различни подходи за образователен процес и за съжаление, трябва да се съглася с него, че в съвременната детска градина в България все повече са налице фронталните форми на работа, т.е., че класно-урочната система все повече навлиза в системата на предучилищното образование. Като естествено продължение се разглежда и ролята на различните видове, както и ролята на медийната и художествената комуникация в живота на детето.

В ГЛАВА ВТОРА са налице следните позитивни акценти:

- Обхватно представяне на взаимовръзките между играта и културата;

- „Нов прочит“ на автори, възприемащи играта като водеща дейност в предучилищна възраст;

- Детайлизиран анализ на структурните компоненти на творческата игра и видовете игри в контекста на ролята на наличния опит и социалната информираност на децата.

В ГЛАВА ТРЕТА, „Социален контекст на педагогическите взаимодействия – аспекти на педагогическата компетентност“, са представени три параграфа:

- *Параграфът „Педагогическата компетентност“* представя дефиниция на понятието от гледна точка подготовката на педагогическите кадри. Върху основата на тези разсъждения е формулиран предмета на науката „Предучилищна педагогика“ като обвързаност с културата и творчеството в контекста на проблематиката на когнитивното развитие, езика и социалното научаване, чието формиране и развитие се реализира в дейността, общуването и самосъзнанието. Като следствие авторът основателно поставя проблема на Държавните образователни стандарти в различните образователни степени и конкретно, за предучилищното образование и с основание задава въпроса за степента на тяхната сложност, в сравнение с тези за началния етап на основното образование.

- *В параграфът „Речевото взаимодействие“* се акцентира върху процеса на общуването във възпитателния процес и езика като основно средство за реализация на неговата ефективност. В този план, авторът анализира процеса на езиково развитие на детето от гледна точка на особеностите в неговото мислене, представяйки актуални доводи, подкрепени с цитати от известни психолози и педагози и конкретизира проблематиката спрямо детската градина и ролята на учителите за овладяването на комуникативна компетентност, включително чрез ранното чуждоезиково обучение.

- *Параграфът „Информационното взаимодействие и комуникативна компетентност“* представя възгледите на автора за ролята на езика при детето от предучилищна възраст, който обаче има смисъл за него само при общуване в даден контекст, определен от информационното познание на децата. И отново, както в другите параграфи, професор Ангелов акцентира върху педагогическите проекции на проблематиката, свързани с овладяването на езика и развитието на речта при децата от предучилищна възраст от гледна точка на сензитивните периоди в детското развитие и овладяването на комуникативна компетентност.

В ГЛАВА ТРЕТА са налице следните позитивни акценти:

- Задълбочено познаване на проблематиката, представена чрез авторови разсъждения;

- Анализ на възможностите на педагогическото взаимодействие за развитие на речта и овладяване на комуникативна компетентност в предучилищна възраст.

ЗАКЛЮЧЕНИЕТО обобщава постиженията на разработката, следвайки логиката на структурата и съдържанието на дисертацията, а именно – обвързване на изводите с трудовете на професор Елка Петрова и доцент Димитър Димитров. В този план, авторът акцентира върху самоценността на предучилищното детство и спецификата на обучението в детската градина от гледна точка на детското светоусещане и мислене, свързано с формирането на понятия и овладяването на речта. За професор Ангелов от огромно значение за ефективен образователен процес са емоционалната атмосфера и игровия подход в процеса на педагогическо взаимодействие.

3. Нормативна уредба

Във връзка с нормативната уредба, свързана със „Закон за научните степени и звания“, „Закон за развитие на академичния състав в

Република България“ и „Правилник за прилагане на Закона за развитие на академичния състав в Република България“ са спазени всички изисквания и няма допуснати нарушения:

- Дисертационният труд не повтаря темата и съдържанието на представения за придобиване на образователната и научна степен "доктор";

- В трудът няма плагиатство, налице е оригиналност на дисертацията и тя не нарушава авторските права, и правата на интелектуална собственост.

4. Основни приноси на дисертационния труд

- Налице е иновативен подход в ретроспективно-футурологичния анализ на представените феномени, свързан с авторова интерпретация на теории и възгледи, подчинени на целта на дисертацията – разглеждането им през призмата на педагогическите концепции на изтъкнати учени в областта на предучилищната педагогика.

- Широка ерудиция и задълбочени познания на автора в областите на философията, психологията, педагогиката, отрасловите, граничните и възрастовите педагогически науки.

- За първи път в българската образователна реалност и конкретно, в областта на предучилищната педагогика, е извършен успешен опит за обобщаване на историята и теорията на предучилищното възпитание, който не е просто описание на проблематиката, а представлява актуален научен подход за анализ и извеждане на перспективи за оптимизация на образователната система.

- Налице са авторови дефиниции на редица понятия, свързани с темата на дисертационния труд: предмет на предучилищната педагогика; педагогическа компетентност; овладяване на езика и развитие на речта; комуникативна компетентност; медийна компетентност.

- Налице е иновативен анализ на експериментални изследвания на

детската игра, игровото взаимодействие в детската група, овладяването на езика и развитието на речта, водещ до извеждането на нови парадигми и понятия.

- Особено ценно научно-приложно постижение на дисертацията е, че социално-психологическият анализ на проблематиката не е самоцелен, а е подчинен на идеята за трансформацията му в практико-приложен педагогически аспект, което дава възможност на учителите да преоткрият значението на изследваните феномени за социално-личностното развитие на децата от предучилищна възраст.

В ЗАКЛЮЧЕНИЕ, посочените позитивни акценти и приноси моменти ми дават основание да дам **ПОЛОЖИТЕЛНА ОЦЕНКА** на дисертационния труд и да предложа с убеденост на научното жури **ДА ПРИСЪДИ НАУЧНАТА СТЕПЕН „ДОКТОР НА НАУКИТЕ“** в област на висше образование **1. Педагогически науки, професионално направление 1.2 Педагогика**, на **Божидар Михайлов Ангелов**, **ЗАЩОТО ДИСЕРТАЦИОННИЯТ ТРУД СЪДЪРЖА ТЕОРЕТИЧНИ ОБОБЩЕНИЯ И РЕШЕНИЯ НА БАЗОВИ НАУЧНИ И НАУЧНО-ПРИЛОЖНИ ПРОБЛЕМИ.**

София
18.02.2019

Рецензент:

.....

/проф. дн Радослав Пенев/

REVISION

of a dissertation on "PRIMARY EDUCATION - RETROSPECTION, CONDITION, TRENDS, CHALLENGES AND CHANGES"

for acquiring the educational and scientific degree "Doctor of Science"

area of higher education 1. Pedagogical sciences

professional field 1.2 Pedagogy

Author: Professor Dr. Bojidar Mihailov Angelov

Faculty of Education Studies and the Arts

SU "St. Kliment Ohridski "

Department of Preschool and Media Pedagogy

1. Structural parameters of dissertation work

The dissertation work has a volume of 218 pages and consists of an introduction, three chapters, a conclusion, basic literature and literature. The bibliography includes 131 titles, including 120 in Cyrillic and 11 in Latin. It is in current quality content, because it presents monographs in its defining part.

In structural terms, the dissertation contains all the necessary components for its assessment: the program orientation presented in the introduction and containing objectives and main tasks; analytical interpretation of the problem area in terms of the historical and contemporary trends in the state and development of pre-school pedagogy.

2. Content of the dissertation thesis

In the introduction, the author presents the actuality of the problem, namely the need for an analytical historical and retrospective approach to the educational system in Bulgaria by rethinking and updating the relation "social changes - educational reforms - higher education - pre-school education - preschool pedagogy". In this plan, according Professor Angelov, reforming the education system means not "top-down solutions", but effective day-to-day collaboration between researchers, pedagogical specialists and future teachers. Therefore, he rightly believes that it is precisely in the field of pre-school education and training in pedagogical specialties of the Faculty of Education and Arts.

At the end of the introduction is presented the aim of the dissertation related to the analysis of the theoretical and applied pedagogical aspects in the works and the views of two famous scientists in the field of pre-school pedagogy - professor Elka Petrova and assistant professor Dimitar Dimitrov. Objectives specifying the purpose as: historical aspects in the development of pre-school pedagogy are presented; theoretical problems of paradigms in pre-school education; interplay between game, culture, social dynamics and social information; the social context of pedagogical interaction in speech, information and communicative competence.

CHAPTER ONE, "Pre-School Education - Status, Trends, Challenges and Changes" contains two paragraphs:

- Historical aspects of the development of pre-school education.

On the basis of a retrospective review of pre-school education and pre-school pedagogy, Professor Angelov focuses on the methodology of pre-school childhood perception and the role of the game, and points out basic theories about their analysis, presenting the child's cognitive and social emotional development, in the educational process. There are also presentations of Bulgarian scientists in the direction of personal, social, emotional-volitional,

aesthetic-artistic and motor development, preparation and readiness for school. From the point of view of the aims of the dissertation, this problem is discussed by the author through the positions of the two Bulgarian scientists and Western pre-school education systems;

- Theoretical aspects and problems of pre-school pedagogy.

In this paragraph Prof. Angelov analyzes the problems of pre-school pedagogy in terms of the main characteristic of the educational process in the kindergarten / impact or interaction / as a relation between the pedagogues and the children, as well as in the context of the processes of development and self-development. There is also the question of the "unified social-pedagogical system" kindergarten - elementary school "and the consequent subordination in the right and the reverse order of objectives, expected results and educational content. In a more global context, the issue of the pre-primary education belonging to the education system is discussed, because this affiliation, unfortunately, is only understood as preparation for the next educational degree, denies the specificity of the education in the kindergarten and, accordingly, the pre-school childhood self-esteem. The author's opinion is that the process of socialization related to mastering culture, play and language, including communicating with the media and the art of social learning, and building prerequisites for media literacy and communicative competence is significantly more important.

In this regard, the following positive aspects are present in CHAPTER FIRST:

- Existence of a detailed retrospective analytical approach to the studied phenomena;

- In-depth knowledge and interpretation of the theory of pre-school pedagogy and the practice of pre-school education.

CHAPTER TWO, "A retrospection or once again about the game"

contains three paragraphs:

- *In the first one, "Game and Culture"*, a socio-psychological analysis of this relationship is performed, which is not an end in itself, but is subordinate to the idea of the role of the game in pre-school age as a kind of activity / main, interrelated and with other activities. Presenting the concepts of a number of authors and referring to the two Bulgarian scientists, Professor Angelov seeks answers to questions related to variants of kindergarten training: such as specially organized didactics / situations / with didactic coloring; such as gameplay situations; as a "pure play", enabling children to learn the above-mentioned developments in pre-school age. In this plan, there is no doubt about the author that the understanding of child's play is related to the socio-psychological approach. It is the activity, form and means of perception, communication and interaction in interpersonal relationships, group co-existence and social skills acquisition, "learning the child of what social games and how to play" (Eric Burn), not the didactic activity, related only to the acquisition of certain educational content.

- *In the second paragraph, "Social information and a missing link"*, the author emphasizes the importance of social awareness of children as a condition for creative presence and recreation of the content of the game through the role and the possibilities of pedagogical interaction for motivating children to play. Therefore, the reasoning is related to the extent to which the degree of social information and the available experience of the child enables creative games, how "play" occurs and develops - in poor awareness or vice versa, and how this affects the playful and real relationships between children in the plan of their game culture.

- *In the paragraph "Game and Social Dynamics"*, based on the theories of social learning and environmental systems, Professor Angelov considers the dynamics of the "I-concept" as a degree of identification and reflexivity. In

this context, the reflections are related to the role of the game in learning social / non-acceptable mechanisms in communicating with others on the basis of sociomotors for sympathy and antipathy among pre-school children and, accordingly, positioning them as leaders and outsiders. Interrelations between views in different psychological theories from the point of view of transformation of social into individual, as the ability to absorb pro-social or conflict behavior are sought. The author points out different approaches to the educational process and, unfortunately, I have to agree with him that in the modern kindergarten in Bulgaria there are increasingly frontal forms of work, ie that the classroom-lesson system is increasingly entering the system of pre-primary education. As a natural extension, the role of the different species as well as the role of media and artistic communication in the child's life are considered.

In Chapter Two there are the following positive accents:

- Extensive presentation of the interplay between game and culture;
- A "new reading" of authors perceiving the game as a leading pre-school activity;
- Detailed analysis of the structural components of creative play and game types in the context of the experience and social awareness of children.

In Chapter Three, "The Social Context of Pedagogical Interactions - Aspects of Pedagogical Competence", three paragraphs are presented:

- *The "Pedagogical Competence"* paragraph provides a definition of the concept from the point of view of the training of pedagogical staff. On the basis of this reasoning the subject of "Pre-school pedagogy" is formulated as a link with culture and creativity in the context of cognitive development, language and social learning, whose formation and development is realized in the activity, communication and self-consciousness. As a consequence, the author rightly puts the issue of State Educational Standards in different degrees and specifically in pre-school education and rightly questions the

extent of their complexity compared to those for the initial stage of primary education.

- *In the paragraph "Speech interaction"*, emphasis is placed on the process of communication in the educational process and language as the main means of realizing its effectiveness. In this context, the author analyzes the process of linguistic development of the child in terms of the peculiarities of his thinking, presenting current arguments backed by quotes by renowned psychologists and pedagogues, and specifies the problems of kindergarten and the role of teachers in mastering communicative competence, including through early foreign language learning.

- *The paragraph "Information Interaction and Communicative Competence"* presents the author's views on the role of language in the child at pre-school age, however, it only makes sense for him / her in communicating in a context defined by the information knowledge of the children. Again, as in the other paragraphs, Professor Angelov emphasized the pedagogical projections of the issues related to the mastery of language and the development of speech in pre-school children from the point of view of the sensational periods in child development and the acquisition of communicative competence.

In CHAPTER THREE there are the following positive accents:

- In-depth knowledge of the problems presented through author's reflections;

- Analyzing the possibilities of pedagogical interaction for the development of speech and mastering of communicative competence at pre-school age.

THE CONCLUSION summarizes the achievements of the development, following the logic of the structure and content of the dissertation, namely - binding the conclusions with the works of Prof. Elka Petrova and Assistant Dimitar Dimitrov. In this respect, the author emphasizes

on the pre-school childhood self-esteem and the specifics of the kindergarten education from the viewpoint of children's worldview and thinking related to the formation of concepts and the mastery of speech. For Professor Angelov, the emotional atmosphere and the gaming approach in the process of pedagogical interaction are of great importance for an effective educational process.

3. Legislation

In connection with the regulations related to the "Law on Academic Degrees and Titles Act", "Law on the Development of the Academic Staff in the Republic of Bulgaria" and "Rules for Implementation of the Law on the Development of the Academic Staff in the Republic of Bulgaria" Infringements:

- The dissertation thesis does not repeat the subject and the content of the presented for acquiring the educational and scientific degree "doctor";
- There is no plagiarism, there is originality of the dissertation and it does not violate the copyright and intellectual property rights.

4. Main contributions of dissertation work

- There is an innovative approach in the retrospective and futurological analysis of the presented phenomena, related to the author's interpretation of theories and views, subordinated to the goal of the dissertation - their examination through the prism of pedagogical concepts of prominent scholars in pre-school pedagogy.

- Wide erudition and profound knowledge of the author in the fields of philosophy, psychology, pedagogy, branch, border and age pedagogical sciences.

- For the first time in the Bulgarian educational reality and in particular in the field of pre-school pedagogy, a successful attempt was made to summarize the history and the theory of pre-school education, which is not just a description of the problem but is a contemporary scientific approach for

analysis and outlook for the optimization of the educational system.

- There are author's definitions of a number of concepts related to the topic of dissertation: subject of pre-school pedagogy; pedagogical competence; mastering the language and developing speech; communicative competence; media competence.

- There is an in-depth analysis of experimental research on child play, game interaction in the children's group, mastery of language and the development of speech leading to the emergence of new paradigms and concepts.

- A particularly valuable scientific and applied achievement of the dissertation is that the socio-psychological analysis of the problem is not an end in itself, but it is subordinated to the idea of its transformation into a practical-applied pedagogical aspect which allows the teachers to rediscover the significance of the studied phenomena for social - the personal development of pre-school children.

In conclusion, these positive accents and contributing moments allow me to give POSITIVE evaluation of the dissertation work and to offer with conviction to the scientific jury TO GO THE SCIENTIFIC DEGREE OF "SCIENCE DOCTOR" in the field of higher education 1. Pedagogical sciences, professional field 1.2 Pedagogy , by Bozhidar Mihailov Angelov, BECAUSE DISSERTATION WORK CONTAINS THEORETICAL SUMMARY AND SOLUTIONS OF BASIC SCIENTIFIC AND SCIENTIFIC APPLICATION PROBLEMS.

**Sofia
18.02.2019**

Reviewer:
.....
/Professor, DSc Radoslav Penev/